

Tilblivelsen af Danmarks Frihedsraad

Af Jørgen Hæstrup

På grundlag af det sparsomme samtidige kildemateriale supplere, med en række interviews af de deltagende hovedpersoner analyserer lektor, dr. Jørgen Hæstrup forhistorien til dannelsen af »Danmarks Frihedsråd«.

Stiftelsesdatoen for Rådet har oftest været fikseret til den 16. september 1943; men der har hersket tvivl om både denne dato og hele forspillet historie. Her påvises, at dannelsen af Rådet udsprang af en række initiativer, der rækker tilbage til martsvalget i Danmark 1943, uanset at den endelige konstituering af Rådet først fandt sted efter den 29. august 1943.

Overalt i det aksebesatte Europa opstod der modstandsbevægelser. Overalt begyndte disse bevægelser med spredte og sporadiske aktioner, illegale blade, sabotagehandlinger, spionage, småguerilla eller blot gruppedannelser med specielle og måske senere formål. Men overalt sporede også, som besættelsen skred frem, en tydelig centraliseringstendens inden for bevægelserne. I Polen fik general Bor-Komorowski til opgave at samle de spredte initiativer til en landsomfattende hjemmehær, i Norge opstod Hjemmefrontens Ledelse (HL), i Holland dannedes et »Raad van Verzet« (R. v. V.), i Belgien en »Front de l'Indépendance« (FI), i Frankrig blev modstandsmanden og gaullisten Jean Moulin med skabelsen af »Conseil National de la Résistance« den store brobygger mellem de spredte modstandsorganisationer, og i Jugoslavien oprettedes nationale befrielseskomiteer, indtil en landsomfattende befrielseskomité, AVNOJ, blev dannet i november 1942. Forhold og organisationsformer varierede, men tendensen mod samling af kræfterne i mere eller mindre udviklede enhedsledelser var universel.

Centraliseringstendensen slog igennem i Danmark i 1943. I sommeren 1943, da de store folkestrejker sprang fra by til by og manifesterede befolkningens voksende forbitrelse mod tysk herredømme og utilfredshed med dansk eftergivenhed, var de danske modstandsgrupper, der førte an i denne udvikling, endnu kun spredte og isolerede, selv om visse forbindelsestråde var knyttede. Kommunisterne havde deres landsdækkende organisation i orden og spillede under augustrurolighederne en dominerende rolle, illegale blade blomstrede frem med større eller mindre organisation bag sig, Dansk Samling var et legalt parti med front mod forhandlingspolitikken og med en fraktion dybt involveret i ille-

galt arbejde, organisationen »Ringene« var i færd med at overgå fra legalt oplysningsarbejde til illegal virksomhed, de danske efterretningsofficerer plejede i forståelig isolation deres illegale kontakter med Storbritannien, og faldskærmsfolkene var travlt beskæftiget med at finde ind i det eksisterende illegale net og selvstændigt opbygge sine egne illegale celler. Overalt var løsrevne illegale initiativer på færde. Men alt dette og adskilligt andet udgjorde endnu ikke en samlet organisation. Man kunne tale om modstandsgrupper, men endnu ikke om en modstandsbevægelse. En sådan forudsatte en samling af tropperne under en enhedsledelse, så langt en sådan enhedsledelse nu kunne række i et illegaliseret samfund. Ydre og indre begivenheder skabte en latent trang til en centralledelse. De ydre incitament var de allieredes fremmarch i Rusland, Afrika og Sicilien samt de voksende bombardementer af tyske storbyer, de indre incitament var lige så iøjnefaldende. Under rigsdagsvalget i marts 1943 og under de store folkestrejker i august havde både de illegale organisationer og det strejkende folk været uden nogen central ledelse, og tilsvarende udfoldede sabotagen sig efter de forhåndenværende gruppers og muligheds princip uden forsøg på tilrettelæggelse af en samlet strategi. Hvad der var af ledelse blev en ad hoc-ledelse, og adskillige førere i den illegale verden blev i løbet af foråret og sommeren 1943 opmærksomme på den løshed, der endnu prægede modstandsaktiviteterne. Resultatet blev uundgåeligt, at ønsket om at skabe fastere rammer om modstandsarbejdet modnedes fra måned til måned.

Et første – frugtesløst – forsøg på at imødekomme behovet blev i sommeren gjort af en kreds af københavnske modstandsfolk, der dannede et råd under navnet »Det Danske Fællesraad«. Gruppen, hvis initiativ er beskrevet i min bog, »Kontakt med England« s. 281–82, vedtog en resolution, hvori det hed: »Paa et møde, grundlovsdagen den 5. juni, et eller andet sted i København, samledes repræsentanter for de illegale, nationale kredse i Danmark, hvor man drøftede de fremtidige retningslinier og enedes om, at man fortsat i fællesskab ville modarbejde alle udanske tendenser i landet under besættelsen. Man vedtog at forblive en helhed efter krigen, og paa upolitisk dansk grundlag at fremme den nationale følelse i det danske folk. Endvidere ville man se det som en opgave at kræve de folk draget til ansvar, der under besættelsen har modarbejdet danske interesser«.

Gruppen nåede at få denne ret spinkle erklæring oversendt til England, hvor den i juli blev offentliggjort i londonbladet »Frit Danmark«, udgivet af frie danske i Storbritannien, men længere nåede dette »Fællesraad« imidlertid ikke. Nye møder fandt ikke sted, og umiddelbart ef-

ter den 29. august 1943 opløstes den kun løst sammenknyttede gruppe, da adskillige af dens medlemmer måtte tage turen til eksilet i Sverige. Initiativet har da kun interesse som symptom på tidens behov for styring inden for den illegale verden. Det blev en helt anden kreds, der kom til at løse den opgave at give de splittede grupper en enhedsledelse og støbe grupperne sammen til en landsomfattende modstandsbevægelse. Hvornår og hvordan denne anden kreds fik løst den presserende opgave, skal vi se på i det følgende.

*

I sidste halvdel af oktober måned 1943 kunne de første illegale blade bringe meddelelsen om, at der nu var dannet et »Danmarks Frihedsraad«, der fremover ville påtage sig at koordinere de hidtil spredte modstandsinitiativer. Meddelelserne, der fra midten af oktober begyndte at sive frem i de illegale blade, var yderst spagfærdige. Bladene indskrænkede sig stort set til at referere Frihedsraadets proklamation om dets dannelse og afholdt sig foreløbigt fra kommentarer. Først på pletten var blade som »Frit Danmark« med enkelte lokaludgaver, »Hjemmefronten« og »Studenternes Efterretningstjeneste«, der midt i oktober kunne bringe meddelelsen, mens blade som »Land og Folk«, »Det Politiske«, »De frie Danske«, »Danskeren« og »Den danske Parole« først lod høre fra sig i slutningen af oktober og i løbet af november. Bladene optrykte dannelsesproklamationen og konstaterede, at rådet var dannet, men indgående kommentarer savnedes. Kun »Frit Danmark« havde i slutningen af en artikel med titel, »Terningerne er kastet«, en kort kommentar: »Modstanden mod vore undertrykkere vil blive skærpet, men den vil ogsaa faa vanskeligere vilkaar end før. Derfor maa den organiseres med større kraft og samarbejde, end det tidligere er sket. Det er en opgave, der ikke kan løses i dagens fulde lys og derfor ikke af folkets valgte repræsentanter. Men i DANMARKS FRIHEDSRAAD har modstandsbevægelsen faaet sin generalstab, der vil lede kampen, indtil folket atter frit kan vælge sit styre. Alle maa derfor slutte op om Frihedsraadet, befæste og udbygge dets indflydelse og følge dets paroler«.

Men enhver, der ville »slutte op om Frihedsraadet«, havde endnu i slutningen af oktober kun dannelsesproklamationen at holde sig til. Den lød ¹:

»Meddelelse om dannelse af Danmarks Frihedsraad.«

Fra den dag, de tyske tropper i 1940 besatte vort land, har viljen til at yde

1. Trykt i *Frit Danmarks Hvidbog* II.s 181–82.

modstand mod nazisternes voldelige angreb paa vor nationale selvstændighed og samfundsorden været levende i det danske folk. Efterhånden som den tyske indflydelse på landets styre tiltog, og værnemagten i stadig højere grad søgte at udnytte vore hjælpemidler i sin krigsførelses tjeneste, opstod der i Danmark en række bevægelser og blade, der gav udtryk for folkets modstandsvilje og organiserede den danske frihedskamp. Denne virksomhed måtte på grund af vore regeringers og vor rigsdags eftergivenhed føres i strid med undtagelseslovgivningen, som de fremmede har gennemtvunget. De organer, der således har ført an i kampen mod tyskerne, har i arbejdet for det fælles mål støttet hinanden, når lejlighed gaves, men de har ikke – som det er tilfældet i andre undertrykte lande – haft nogen fælles ledelse. Efter den 29. august 1943 er imidlertid ønskeligheden af et sådant organ blevet åbenbar, dels fordi vort folk under de skærpede tyske forholdsregler ønsker den aktive kamp ført med endnu større kraft end hidtil, dels fordi kampens vilkår er blevet således strammet, at den mest effektive organisation er påkrævet.

I forståelse heraf er Danmarks Frihedsraad blevet oprettet og har vedtaget følgende:

1. DANMARK FRIHEDSRAAD er dannet af repræsentanter for de danske bevægelser, der i fællesskab og i overensstemmelse med folkets ønsker aktivt vil bekæmpe den tyske besættelsesmagt, indtil Danmark igen er et frit og uafhængigt land.
2. Rådet har optaget en repræsentant for De frie Danske i udlandet, hvis betydningsfulde arbejde for Danmarks sag vi i høj grad anerkender.
3. Rådets medlemmer afgiver højtideligt løfte om i arbejdet for Danmarks frihed at sætte dette mål over ethvert partihensyn og enhver særinteresse.
4. Rådet vil henvende sig til folket gennem den frie presse, hvis opgave det er at vise de veje, der fører til friheden, og – trods vanskelige arbejdsvilkår – at bringe befolkningen den ærlige oplysning, som tyskerne hindrer presse og radio i at udbrede.
5. Rådet arbejder for de demokratiske idealer og vil bekæmpe ikke alene de ydre fjender, men også de danske nazister, overløbere og kapitulanter.
6. Rådets opgave er at organisere modstanden mod tyskerne på alle områder og med alle midler, der står til folkets rådighed.

September 1943

Danmarks Frihedsraad

Frihedsrådet havde hermed konstateret sin eksistens og i almene vendinger fastslået sine ideer og sin opgave. Proklamationen talte om »danske bevægelser«, men hentydede også til partier som underlag for Rådets arbejde. At der med »bevægelser« hentydedes til de illegale organisationer, der især havde manifesteret sig ved bladvirksomhed samt nogen sabotagevirksomhed, var ret indlysende, og læseren fra 1943 kunne vel gætte sig til, at i det mindste to partier stod bag Rådet, kommunisterne og Dansk Samling. Påfaldende var det i øvrigt, at proklamationen ikke med

eet ord fulgte den illegale presses gængse praksis, at angribe politikerne. Proklamationen var affattet efter den 29. august. Politikerne havde nu gjort deres pligt og sagt det afgørende nej til besættelsesmagten, og det nystiftede råd ville ikke bryde broerne af til den politiske verden, men håbede i fødselsøjeblikket endnu på, at politikernes nej til Berlin også kunne komme til at betyde et ja til deltagelse i den aktive kamp. Men endnu langt ind i efteråret 1943 havde den illegale verden så lidt som personerne i Frihedsrådet gjort sig klart, hvilken fundamental betydning for modstandskampen og for Danmark som helhed dannelsen af Frihedsrådet skulle få. I den forsigtige appel i »Frit Danmark« kunne man prøve sig frem med ordene om, at modstandsbevægelsen havde fået sin generalstab, men at der i realiteten skulle blive tale om en nationalt anerkendt landsledelse, der efterhånden skulle erhverve sig regulære regeringsbeføjelser, hørte endnu fremtiden til. De illegale blade begyndte nok at ænse fænomenet, men de udbasunerede det endnu ikke til en begivenhed.

Også B. B. C. var længe tavs. Den repræsentant for De frie Danske, der var optaget i Rådet, var åbenbart ikke Christmas Møller. I så fald kunne man åbent have nævnt navnet, og hverken B. B. C. i almindelighed eller Christmas Møller i særdeleshed reagerede med det samme. Den 25. september 1943 skrev Erling Foss, der fra starten var medlem af Rådet, til modstandsbevægelsens vigtigste kontaktmand i Stockholm, Ebbe Munck², og bad denne om i udlandet at skaffe Rådet »den størst mulige publicity«, og den 1. oktober udarbejdede Rådet en skrivelse til B. B. C. med anmodning om støtte i den engelske radio. Brevet nåede imidlertid aldrig frem, og B. B. C. lod længe ikke høre fra sig. Et nyt brev blev affattet den 14. oktober, og den 31. oktober kunne Christmas Møller i en tale over B. B. C. give meddelelse om Rådets dannelse. De første svenske og engelske bladmeddelelser meldte sig i løbet af slutningen af oktober måned i form af spredte og knappe notitser. Først i løbet af november måned blev Frihedsrådet gennem udsendelsen af pjecen, »Når Danmark atter er frit«, der spredtes i mere end hundrede tusinde eksemplarer, mere alment kendt, ligesom det først nu gennem udsendelsen af dette udførlige programskrift fik ansigt og anseelse.

I perioden fra slutningen af oktober til slutningen af november 1943 var Frihedsrådet således blevet holdt over dåben. Det havde fået navn, og det begyndte at markere sig gennem sin funktion. Men hvornår var

2. Om rådets anstrengelser for at opnå omtale i udlandet se Jørgen Hæstrup: *Hemmelig alliance* I. s. 55-56.

Rådet opstået, hvordan var tanken undfanget? Ingen kunne dengang besvare spørgsmålet, og i eftertiden har der bestået tvivl om både fødselsdato og undfangelsesproces. Formålet med denne undersøgelse skal være at besvare begge spørgsmål.

Den konkrete fødselsdato er i og for sig underordnet, når blot tidspunktet nogenlunde lader sig fastlægge. Især er det jo af indlysende betydning, om skabelsen af Rådet fandt sted før eller efter den 29. august 1943. Men allerede her varierer angivelserne betydeligt. Umiddelbart efter krigen – i 1945 – skrev en af medstifterne, Frode Jakobsen, i »Salmonsens Leksikontidsskrift« en artikel om Frihedsrådet³, i hvilken det kort hed: »Frihedsrådet« stiftedes juli 1943 på initiativ af »Ringens« ledelse.« Denne tidlige tidsangivelse modificerede Frode Jakobsen, da han – stadig i 1945 – gav oplysninger til forfatteren Chr. Søndergaard til brug for dennes bog, »I tyske lænker«. Her er tidsangivelsen lidt forskellig⁴: »Dette resulterede i, at Frihedsrådet blev startet den 1. august 43 ved et møde hjemme hos mig«. Frode Jakobsen står alene i denne tidlige tidsangivelse. I værket »Danmark under besættelsen«⁵ ansætter Mogens Fog tidspunktet til »midt i september«, mens Erling Foss i sin bog, »Fra passiv til aktiv modstand« og Børge Houmann i »Frit Danmarks Hvidbog« er enige om datoen den 16. september⁶. Begge de sidst nævnte bøger er fra 1946, og det fremgår ikke, om der i skildringen er korrespondance mellem de to ens datofastsættelser. Mogens Fogs »midt i september« blev publiceret i 1947. I sin omfattende beretning til rigsarkivet – udarbejdet i 1955 – fastholder Frode Jakobsen den tidlige dato den 1. august, og modsætningerne mellem hans meget tidlige dateringer og de øvriges dateringer til omkring den 16. september synes uforligelige. Frode Jakobsens tidlige dateringer synes også uforligelige med de få stumper af samtidigt kildestof, der er bevaret.

Her kommer først Frihedsrådets dannelsesproklamation på tale. Den er dateret til september 1943, og den omtaler begivenhederne den 29. august som en vigtig forudsætning for Rådets funktion. Hertil kommer som nævnt, at det først er fra midten af oktober, at Rådets dannelsesproklamation dukker op i den illegale presse, og at henvendelserne til udlandet med ønske om omtale først bliver affattet fra slutningen af september. Den 25. september skrev Foss til Munck, og den 1. oktober skrev Rådet direkte til B. B. C. Hertil kan føjes endnu en nogenlunde

3. Anf. værk, hæfte 8, spalte 374.

4. Anf. værk (1945) s. 321.

5. Anf. værk II. s. 688.

6. *Fra passiv til aktiv modstand* s. 275 f. og *Frit Danmarks Hvidbog* II. s. 180.

samtidig kilde. Den 30. september 1943 skrev Frode Jakobsen og Erling Foss i fællesskab et brev til Christmas Møller⁷. Det var Frode Jakobsen, der førte pennen, mens Foss indskrænkede sig til en efterskrift. Frode Jakobsens lange brev indeholder bl. a. følgende: »Noget af det betydningsfuldste, der er sket, er efter min opfattelse, at dette fællesråd, jeg foreslog de andre grupper, nu er en realitet. Jeg motiverede mit forslag med 3 begrundelser: 1) Vi må undgå nogen sinde at komme i modsætning til hinanden (som under valget). 2) Vi kan opnå en effektivisering ved samarbejde og arbejdsdeling, idet de forskellige organisationer er at betragte som forskellige instrumenter, tilpassede til forskellige opgaver. 3) Vi kan alene derved give Dem og Deres folk et samlet udtryk for hjemmefrontens syn, hvilket må være en stor fordel for Dem fremfor i en akut situation at stå overfor stridende standpunkter. Dertil føjedes fra anden side som 4. punkt: At man i fællesskab kan optrække retningslinier, der rækker ud over besættelsen. Hvis dette sidste lykkes, ville det ikke være det mindst værdifulde . . .«. Foss's efterskrift indeholder bl. a. følgende: » . . . men jeg er helt enig med ham, og det er jo hovedsagen! Ogsaa i det forestaaende samarbejde. Jeg kan meddele dig, at aanden i Frihedsraadet og drøftelserne der ligger eller har hidtil ligget i et godt niveau. Vi har været fri for de personlige stridigheder og lyst til at optræde, som jeg er kendt med fra politiske foreninger, men nu var min maaske ogsaa een af de værste . . . Tilbage til magisterens (Frode Jakobsens) brev om fremtiden – efter krigen. Af to grunde kan jeg ikke følge ham. Dels er jeg ikke saa revolutionær som han, og dels har jeg ikke samme tillid til, hvad jeg selv kan udrette. Dermed er egentlig alt sagt. Jeg har slet ikke den følelse, at jeg nødvendigvis, fordi jeg vover pelsen her nu, har nogen ret til at bestemme noget bagefter . . .«. Ved en nøjere analyse af ordvalget i dette fællesbrev kan man med udbytte hæfte sig ved to udtryk. Dels Frode Jakobsens, at Frihedsrådet »nu« er en realitet, hvilket på den ene side indicerer, at realiteten er af relativ ny dato, uden at dette på den anden side udelukker længere tids forudgående forhandlinger, dels Foss's bemærkning om »det forestående samarbejde«, der ret klart udelukker, at et sådant samarbejde har været etableret gennem en længere forudgående periode. Skal man herefter på grundlag af det sparsomme samtidige kildemateriale tage stilling til dateringsspørgsmålet, synes konklusionen at blive den, at dateringen af fødselstidspunktet for Frihedsrådet til midten af september og måske netop til den 16. september bærer sandsynlighedens præg. Dette understøttes af endnu en

7. Brev af anf. dato i Ebbe Muncks arkiv.

samtidig kilde, Erling Foss' ugebrev til B. B. C. for den 6. oktober⁸, hvor han taler om »det nyskabte Frihedsråd«, der efter jødearrestationerne har udsendt en protestudtalelse. Det synes sikkert, at der i det mindste kort inden dagene fra den 25.–30. september må have fundet en formalisering sted af et samarbejde, der imidlertid udmærket godt kan have haft rødder i langt tidligere forhandlinger. Studerer man disse for-handlinger nærmere, forsvinder også det tilsyneladende uforligelige mellem Frode Jakobsens tidlige dateringer og de øvrige vidners udsagn om en etablering af Frihedsrådet i september, antagelig midt i måneden, højst sandsynligt netop den 16. september.

De samtidige kilder til disse for-forhandlinger er desværre mere end sparsomme. De indskrænker sig til et par ret kryptiske indslag i Erling Foss' ugebrev til B. B. C. fra henholdsvis den 26. maj og 30. juli 1943. Til gengæld foreligger der et ret omfattende beretningsmateriale fra de implicerede hovedpersoner samt en brevveksling⁹ fra 1946 mellem Frode Jakobsen og Erling Foss om problemet: Frihedsrådets dannelse. På grundlag af dette materiale lader begivenhedsforløbet sig fastlægge med ret stor nøjagtighed, og det kan fastslås, at tanken om at skabe et fællesorgan for modstanden i Danmark i princippet var aftalt, inden begivenhederne omkring den 29. august for en kortere eller længere tid lagde sig hindrende i vejen for samlingen af et egentligt konstituerende møde, hvor navn og program kunne fastsættes nærmere.

Tanken om, at de spredte modstandsgrupper burde skabe et fællesorgan, der i større eller mindre grad kunne koordinere samarbejdet mellem dem og eventuelt også et samarbejde mellem dem og det frie danske arbejde i udlandet, går tilbage til rigsdagsvalget den 23. marts 1943. Under den stærkt hæmmede agitation forud for dette valg havde det klart vist sig, at de modstandsindstillede grupper og partier ikke fulgte nogen fælles parole, og at råd og anvisninger til vælgerne ikke på nogen måde var harmoniserede. »Frit Danmark« og de illegale kommunistiske blade agiterede for, at vælgerne burde stemme blankt, en anvisning der end ikke blev fulgt af alle »Frit Danmark«s lokalblade. Således afviste lokalbladet for Esbjerg at følge denne parole. Dansk Samling agiterede for, at vælgerne skulle stemme på Dansk Samling som det eneste

8. Erling Foss: *Fra passiv til aktiv modstand* s. 222.

9. Den anførte brevveksling i Frode Jakobsens arkiv. Beretningsmaterialet omfatter dels Frode Jakobsens beretning til rigsarkivet fra 1955, dels beretninger, indsamlet i 1972 fra Erling Foss, Mogens Fog, Frode Jakobsen, Flemming B. Muus og Arne Sørensen. – De anvendte beretninger er indlagt i Rigsarkivet i særligt læg, betitlet »Beretninger vedrørende dannelsen af Danmarks Frihedsraad.«

legale parti, der åbent vendte sig mod Scavenius-regeringens politik, og fra London anbefalede Christmas Møller at stemme på de fire gamle partier samt på Dansk Samling. Den modstandsindstillede organisation »Ringene«, der endnu ikke rådede over noget egentligt illegalt blad, men betjente sig af maskinskrevne meddelelser, agiterede gennem sine vidtforbredte kanaler for, at vælgerne stemte på »de bedste mænd« inden for de fire gamle partier, hvorved organisationens ledere tænkte på de politikere, der klarest havde manifesteret deres vilje til at yde modstand mod yderligere tyske krav. Forvirringen ved dette sælsomme valg, der kom bag på partier og befolkning, var ret total. Erfaringerne fra valget satte sig spor i Frode Jakobsens tankegang. Han havde op til valget været optaget af, at alle modstandsindstillede fulgte en fælles parole, og da dette havde vist sig uigennemførligt, drøftede han efter valget problemet om en eller anden form for enhedsledelse af modstandskredsene med en række af de ledende inden for »Ringene«, professorerne Chievitz og Husfeldt, overretssagfører Busch-Jensen, direktør Viggo Villadsen og og bibliotekar Erik Allerslev Jensen¹⁰. Der var i denne kreds enighed om, at en enhedsledelse var ønskværdig, og Frode Jakobsen gik herefter videre med tanken, idet nu også et andet incitament spillede ind. Han havde over B. B. C. eller på anden måde hørt om dannelsen af en polsk befrielseskomité, og det foresvævede ham, at noget tilsvarende burde etableres i Danmark. Han så med denne tanke videre ud end til dannelsen af et fællesorgan, der blot skulle have koordinerende funktion. Tanken om det, der skulle blive til Frihedsrådet, synes her foregrebet. Frode Jakobsens øjeblikkelige problem blev da det, om han på en eller anden måde kunne komme i kontakt med andre illegalt arbejdende kredse i Danmark, og dette skulle netop vise sig at rumme et problem i sig selv. Det må i denne forbindelse erindres, at »Ringene« indtil dette tidspunkt ikke havde været direkte illegalt engageret, men netop nu befandt sig på skillevejen mellem en halvlegal tilværelse, hvor hovedformålet havde været at sprede en objektiv og pålidelig oplysning gennem tilsyneladende legale »studiekredse« landet over, og en direkte illegal aktivitet, som netop nu slog igennem bl. a. takket være Frode Jakobsens efterlysning af kontakt til de direkte illegalt engagerede. Det helt selvfølgelig første ønske for Frode Jakobsen var at opnå forbindelse med »Frit Danmark« og specielt med Mogens Fog, hvis illegalitet var offentligt proklameret gennem dennes i december 1942 og januar 1943 udsendte

10. Disse overvejelser inden for »Ringene«s hovedledelse er bekræftet af Allerslev Jensen i brev til Jørgen Hæstrup af 28/12 1972.

illegale breve¹¹, der havde fået vid udbredelse, ligesom Frode Jakobsen ikke kunne være uvidende om, at Mogens Fog måtte høre til i kredsen bag »Frit Danmark«.

Nogen direkte kontakt til Fog havde Frode Jakobsen imidlertid ikke, og overhovedet må man nok med hensyn til det her skildrede erindre sig, at modstandskredsene i foråret 1943 endnu var særdeles spredte og isolerede, og at det netop blev arbejdet på at få et modstandsbevægelsens fællesorgan stillet på benene, der blev en af de katalysatorer for den mangesidige kontaktsøgning, der i foråret 1943 var i fuld gang. Kommunisterne, »Frit Danmark«, Dansk Samling, »Ringene« og andre grupper havde alle deres kontakter i orden eller under opbygning, og faldskærmsfolkene var i færd med at finde deres vej frem i de etablerede illegale net eller selv opbygge deres løsthængende celler, men endnu måtte det illegale initiativ fra den ene gade famle sig vej frem til det næste, måske i nabogaden, måske i et andet bykvarter, højst muligt i et fremmed sogn eller en fjern landsdel. Og endnu var man ikke ude af den hvem-kan-vi-stole-på-stemning, der måtte præge et arbejde, der vendte sig i lige grad mod besættelsesmagten og en politik, der blev formuleret af en formelt demokratisk og parlamentarisk grundmuret regering. Det oprør, der i foråret 1943 nærmede sig med raske skridt, var dygtigt og omhyggeligt forberedt med hensyn til det holdningsskred, der skulle melde sig; men den illegale organisation var endnu løs og usammenhængende. Netop dette skulle et fællesorgan for modstandsaktiviteten råde bod på. Derfor søgte Frode Jakobsen nu kontakt med ligesindede.

En sådan ligesindet var netop Mogens Fog, i det mindste for så vidt angår ønsket om et koordinerende organ. Også for ham havde den uenighed, der havde præget agitationen forud for martsvalget ført til overvejelser om en bedre koordinering af de spredte kræfter, og problemet herom synes at have været drøftet inden for »Frit Danmark«s ledelse, efter Fogs angivelse i det mindste mellem ham og den kommunistiske repræsentant i det kommende Frihedsråd, Børge Houmann. Fog omtaler »en snak med Børge Houmann« om valgresultatet og anfører, at Houmann da skulle have udtrykt sig i retning af, at det danske folk ikke var revolutionært, ligesom han havde uddybet dette med bemærkninger om, at vælgerne kunne have de bedste hensigter, indtil de stod ved valgurnen, hvorefter de alligevel satte krydset, som de plejede. Valget havde under alle omstændigheder vist, at vælgerne i ret vid udstrækning havde stemt efter de traditionelle retningslinier, og fra »Frit Danmark«s

11. Trykt i M o g e n s F o g : *Danmark frit*, 1947.

side søgte man nu som Frode Jakobsen et samarbejde med ligesindede, hvorved man bl. a. tænkte på »Ringens«, selv om man en kort stund synes at have stået lidt tøvende over for denne organisation ud fra den på dette tidspunkt forkerte, men forståelige forudsætning, at »Ringens« som en halvlegal organisation kunne betyde en sikkerhedsrisiko i et rent illegalt arbejde.

I første omgang gik de to initiativer skævt af hinanden. Mest energisk synes Frode Jakobsen at have været, og det blev da også hans initiativ, der efter en del møje kom til at bære frugt. I første omgang søgte han indirekte kontakt gennem et par af sine venner, om hvem han mente, at de havde mulighed for at finde frem til Fog, bibliotekarerne Erik Allerslev Jensen¹² og Vibeke Ammundsen. Disse første følere førte ikke til nogen direkte kontakt. Svarene gik ifølge Frode Jakobsens erindring i retning af, at en overbygning kunne være farlig af sikkerhedsmæssige grunde, og Frode Jakobsen, der ikke kunne eller ville slippe tanken, kastede sig ud i den idé, at han muligvis ved en rejse til London kunne opnå den ønskede kontakt. Han forelagde sin plan for Chievitz, der igen forelagde den for faldskærmschefen Flemming B. Muus, og fik det svar tilbage gennem Chievitz, at han meget vel kunne komme til London, men at han i så fald ikke kunne vende tilbage til Danmark igen. Dermed blev denne plan skrinlagt. Herpå fulgte så den henvendelse, der skulle bære frugt, en henvendelse til Erling Foss. Når Frode Jakobsen valgte en henvendelse til Foss, skyldtes dette, at han langt tidligere af Christmas Møller, der havde været behjælpelig, da »Ringens« arbejde skulle i gang, var blevet henvist til Foss, såfremt der skulle skaffes penge til »Ringens« arbejde. Dette måtte indicere, at Foss muligt var orienteret til illegal side. Under alle omstændigheder gik Frode Jakobsen nu til Foss – og fik resultat. Disse sonderinger lader sig i dag ikke præcist tidfæste. Kun lader det sig sige, at de må have fundet sted i perioden fra omkring den 1. april og indtil midten af maj måned, og netop i denne periode er det, at Fog og med ham »Frit Danmark« synes at have overvundet eventuelle betænkeligheder og sat sig i bevægelse. Fog nævner, at han skrev et brev til Frode Jakobsen, som han bad sin kollega, professor Ejnar Lundsgaard om at befordre. Dette skete imidlertid ikke, hvilket Fog først senere erfarede gennem Lundsgaard, og det blev derfor Frode Jakobsens henvendelse til Foss, der kom til at føre tanken videre. Da Frode Jakobsen henvendte sig til Foss, viste det sig, at denne ganske rigtigt var i stand

12. Allerslev Jensen var medlem af »Frit Danmark«s bibliotekargruppe, hvilket Frode Jakobsen var bekendt med. Jfr. brev fra Vibeke Ammundsen til forf. af 3/1 1973.

til at formidle den ønskede kontakt. Hermed føres vi ind på Foss' placering i det sindrige kontaktsystem.

Erling Foss' illegale virksomhed tog sin begyndelse, da han af en af sine nære bekendte, kaptajn Gyth fra hærens efterretningstjeneste, blev anmodet om at fungere som kurer for officererne mellem Danmark og Sverige. Bortset fra, at han fra nu af var orienteret om officerernes hemmelige efterretningstjeneste til fordel for England, benyttede han anledningen til fra foråret 1942 at oversende regelmæssige rapporter til brug for B. B. C.¹³, så dennes udsendelser til Danmark kunne blive så sande og dækkende som muligt. Hermed var Foss tidligt illegalt engageret, og hans hovedinteresse lå på to felter. Dels ønskede han modstandspropagandaen – både den engelske og den danske så korrekt som mulig, og dels ønskede han en styring af sabotagen, så denne mest mulig blev hensigtsmæssig og dermed også acceptabel for befolkningen. Som industrimand og med fortrinlige forbindelser i udenrigsministeriet¹⁴, hvor man havde overblik over danske leverancer til Tyskland, mente han sig i stand til at yde et bidrag til en sådan styring. Af begge de nævnte grunde måtte han som Frode Jakobsen og Fog være positivt indstillet over for tanken om at skabe et fællesorgan for modstandskredsene. I de tilnærmelser, der her skal skildres, blev han manden i midten. Med Fog fik Foss forbindelse i foråret 1943. Forbindelsen kom naturligt i stand derved, at både Foss og Fog havde samarbejde med efterretningsofficererne og disses civile medhjælper, sekretær og kontaktadresse, Jutta Graae. Fog havde knyttet denne forbindelse i sommeren 1942, da han efter forretningsfører Eigil Borch Johansens flugt til England havde påtaget sig at være en slags dansk tillidsmand for faldskærmsorganisationen i Danmark, et hverv der uundgåeligt førte til kontakt med officererne, med hvem faldskærmsorganisationen arbejdede snævert sammen. Fra 1942 var Fog bekendt med Jutta Graae og hendes funktion som medhjælper for officererne. Nu fik Fog også kontakt med Foss, netop gennem Jutta Graae. Tidspunktet kan fastsættes ret nøje til marts 1943. Fog skrev da et brev til Christmas Møller¹⁵, hvori det bl. a. hed: »... Jeg har i øvrigt haft forbindelse med E. F., bror til E. F.¹⁶. De hører fra ham regelmæs-

13. Disse ugentlige rapporter er trykt i Erling Foss: »Fra passiv til aktiv modstand«, 1946.

14. Foss' kontaktmand var Gunnar Seidenfaden, der holdt både Foss og modstandsmanden ingeniør Herman Dedichen orienteret om danske leverancer til Tyskland.

15. Brev af 17. marts 1943 i Christmas Møllers arkiv.

16. Konservativ politiker, medlem af landstinget fra 1943 samt medlem af det konservative partis hovedbestyrelse. Erling Foss' broder, Einar Foss.

sigt, og jeg vil kalde ham hr. Bæk. Han drøftede muligheden af at rejse større summer herhjemme med mig. Jeg tror ikke, det er muligt. Det er i mellem- og arbejderstanden, vort arbejde er mest populært. De andre, der kan yde summer, er forskræmt bl. a. over sabotagen. Men jeg har indtryk af, at han vil udnytte enhver mulighed derfor, som skulle vise sig . . .«.

Hermed var der lagt op til den videre udvikling. Da Frode Jakobsen ud på foråret søgte Foss, var denne trefold væbnet til at modtage ham. Han kendte i forvejen en del til Frode Jakobsens arbejde inden for »Ringen«s arbejde, han havde den ønskede kontakt til Fog, og han var selv indstillet på, at et koordinerende arbejde mellem modstandskredsene var ønskværdigt. Resultatet blev et for dannelsen af Frihedsrådet afgørende møde mellem ham selv, Mogens Fog og Frode Jakobsen. Mødet fandt sted i Jutta Graaes hjem, mens kaptajn Gyth synes at have fungeret som en art vagtmand ved mødelokalet ¹⁷.

Om tidsfæstelsen af dette afgørende møde er der nogen uoverensstemmelse i det eksisterende materiale. I sin fremstilling i »Danmark under Besættelsen«, skrevet i 1946, henlægger Mogens Fog mødet til den 5. juni, men Frode Jakobsen i sin beretning til Rigsarkivet fra 1955 taler om »slutningen af juli«, mens Jutta Graae mener at kunne fikse tidspunktet til slutningen af maj ¹⁸. Et tidligere tidspunkt end slutningen af juli må imidlertid kunne fastslås. I juli måned opholdt Foss sig på ferie i Jylland og skrev sine ugebrev herfra, og at tidspunktet ligger tidligere end juli synes også at fremgå af andet materiale. I et brev fra Frode Jakobsen til Erling Foss fra 8. marts 1946, hvor han resumerer sin erindring om de her skildrede præliminære forhandlinger, nævner han, at hans henvendelse til Foss fandt sted i »forsommeren 1943«, og i et notat til brevet, indføjjet i 1956, fikserer han nøjere tidspunktet til »senest i maj«, og hertil kommer oplysninger i det beretningsmateriale, der er indhentet i forbindelse med udarbejdelsen af denne studie. Fog fastslår her, at mødet må have fundet sted i forsommeren, og under alle omstændigheder inden han tog på sommerferie, mens Frode Jakobsen stillet over for Jutta Graaes oplysning afstår fra at insistere på det nøjagtige tidspunkt. Foss mener at huske, at der var flere møder hos Jutta Graae, men står alene med denne erindring.

Måske kan det sparsomme samtidige kildemateriale hjælpe lidt på den kronologiske fastlæggelse. At tanken om et »raad« af en eller anden

17. Oplyst af Jutta Graae samt af V. Gyth ovfr. forfatteren.

18. Samtale mellem Jutta Graae og de to historikere, Palle Roslyng-Jensen og H. C. Bjerg, 1972. Samtale optaget på bånd.

art har været fremført for Foss allerede i maj synes godtgjort af hans »ugebrev« til London fra den 26. maj 1943. Han skriver her bl. a.: »... På et mere ufødt stadium er tanken om at skabe et råd, som kan lægge planer for gennemførelse af uro i folket i tilfælde af eftergivenhed fra regeringens side over for tyskerne. Med andre ord sørge for, at den uro virkelig indtræffer, som politikerne altid påberåber sig over for tyskerne, men som de samtidig i kraft af den »officielle« politik og deres stilling ufrivilligt gør alt for at modvirke. At folk i givet fald føler harme, når meget let ikke ud over to mands samtale, hvis man ikke på forhånd sørger for, at der på den ene eller anden måde kan gives udtryk for harmen«. Det forekommer overvejende sandsynligt, at dette må være skrevet, efter at Frode Jakobsen havde opsøgt Foss og over for ham havde udviklet sine ideer om et fællesorgan eller et »raad«, som Foss nu drager ind i terminologien. På den anden side er tanken om et sådant »raad« endnu den 26. maj »paa et mere ufødt stadium«, hvad der formentlig kan tolkes i retning af, at det grundlæggende møde mellem triumviratet Fog-Foss-Frode Jakobsen endnu ikke har fundet sted. Er denne antagelse rigtig, og tager man det foreliggende beretningsmateriale i betragtning, nærmer man sig Fogs tidsfastsættelse for mødet til grundlovsdag den 5. juni, selv om mødet meget vel kan have fundet sted både lidt inden eller lidt efter denne dato. Vigtigere end tidsfastsættelsen er imidlertid mødets forløb og resultater, og her er der i alt væsentligt god overensstemmelse mellem både tidlige og senere beretninger. Først og fremmest fremlagde Frode Jakobsen sine vidtgående planer om en befrielseskomité og argumenterede energisk for, at man ikke blot måtte samle sig om skabelsen af et koordinerende organ, men at man burde gå videre og skabe et ledelsesorgan, der under sig kunne samle alle illegale aktiviteter. Antagelig har Frode Jakobsen allerede anført noget lignende på Foss' kontor i maj måned. I det mindste kan man vanskeligt læse Foss' antydninger i brevet til London uden at øjne, at planerne sigtede mod et styrende organ, der kunne udstede fællesparoler og både skabe og styre en ønskelig »uro« i folket. At Frode Jakobsen på tremands-mødet har argumenteret i denne retning er der enighed om i alle tre beretteres udsagn. Ligeledes er der fuld enighed om, at det var nødvendigt for Frode Jakobsen at folde sine argumenter ud, for så vidt som alle tre berettere er enige om, at både Fog og Foss endnu stod lidt skeptiske over for det kommende samarbejde ud fra en vis bekymring over for det faktum, at »Ringens« indtil da havde været en legal organisation, hvad der jo ville indebære en sikkerhedsrisiko for et samarbejde med de rent illegale organisationer som »Frit Danmark« og kommuni-

sterne. Over for dette argument fremhævede Frode Jakobsen, at »Ringen« fremover ville hellige sig rent illegalt arbejde, hvorved problemet ville bortfalde, og det synes givet, at Frode Jakobsen i løbet af tremands-drøftelsen vandt terræn for sine synspunkter. Også selve tanken om en samling og det risikomoment, en sådan samling indebar, var fremme på mødet, men også her svandt betænelighederne ved den nærmere analyse af de oplagte fordele, en samling af kræfterne ville medføre. Disse fordele, der begge blev drøftet på mødet, var muligheden for at opnå en koordination på to vigtige områder, den illegale presse og sabotagen. Ikke mindst for Foss var dette sidste moment betydningsfuldt. Oven på dette kom så Frode Jakobsens videregående planer om en befrielseskomité.

Nogen konkret beslutning om dannelse af et »raad« førte mødet ikke til, men man enedes om at fortsætte drøftelserne og om at inddrage redaktør Aage Schoch i de videre overvejelser. Frode Jakobsen følte efter mødet, at han var nået et langt skridt frem mod virkeliggørelsen af sine planer. Han har i ovenfor nævnte brev til Foss fra 1946 erindret sig handlingsforløbet på følgende måde: »... Mødet formede sig paa den maade, at jeg frit talte uafbrudt meget længe om mit arbejde, og hvad jeg havde tænkt mig med »befrielseskomiteen« – meget spændt på jeres reaktion. Ogsaa her fremførte I begge betæneligheder ved en saadan koncentration, men jeg havde det indtryk, at mine ord havde den virkning, at I var ved at blive vundne for planen – hvad du for øvrigt selv fortalte mig, da vi to cyklede sammen derfra«.

Også et andet spørgsmål synes at have været berørt på tremands-mødet, nemlig spørgsmålet om eventuelt at få politikere ind i et centralt ledet arbejde. Både Fog og Foss nævner deres ønske om at få i det mindste socialdemokratiske og konservative politikere engageret, et ønske også Frode Jakobsen delte, og Fog fastslår en erindring om, at det var efter hans forslag, at Schoch skulle kontaktes, ligesom Fog påtog sig at rette henvendelsen til Schoch. Når Schoch her kom ind i billedet, var det netop ud fra den opfattelse, at denne havde gode kontakter til konservative kredse, så man gennem ham kunne håbe på at få konservativ tilslutning til et kommende arbejde. De nævnte udsagn rimer helt med de bestræbelser, Frihedsrådet faktisk efter sin dannelse udfoldede for at få politikere ind i Rådets arbejde¹⁹, og det kan muligvis have været forsigtige sonderinger i politiske kredse, der kan forklare, at der efter

19. Se herom J ø r g e n H æ s t r u p: *Hemmelig alliance* I. s. 58 f.

tremands-mødet gik forbløffende lang tid, inden man kom videre med planerne.

I det mindste indtrådte der nu en lang pause i drøftelserne. I juli var både Foss og Fog på ferie, den ene i Midtjylland, den anden på Møn, og endnu i slutningen af juli var man kun nået til de henholdende overvejsers stadium. Det næste sikre holdepunkt i handlingsforløbet er et ugebrev fra Foss, skrevet i København den 30. juli under en kort afbrydelse af Jyllandsferien. Det hedder her bl. a.: »Til slut vil jeg pege på nogle opgaver, som jeg delvis er i lag med: Der arbejdes i øjeblikket meget energisk i en række grupper:

1. De illegale blade, der har en vis føling indbyrdes, men ikke uden nyhedskonkurrence. Desværre bringes der ofte forkerte oplysninger om forhold og personer, som burde være rigtige.
2. Sabotørerne trænger også til oplysninger.
3. De af dig startede S-kredse²⁰ er ved at danne en indvendig aktiv kerne. Der tiltrænges et oplysningssystem.
4. Til verificering af visse ting, som kan kontrolleres, og
5. En urocentral, som en slags generalstab, til at skabe uro omkring tyskernes overgreb i foreliggende tilfælde.

Hvor stærkt et sådant samarbejde i form af et fælles råd skal knyttes, er et stort spørgsmål. Jeg er ikke sikker på, at vore venner finder noget sådant tilrådeligt under hensyn til, at alt på denne måde kan fanges under een hat. Det er måske også farligt at lave et egentligt modsætningsforhold til partierne, som jo inderst inde arbejder på de samme linier. Endelig er der jo sikkert folk, der for en stor del ikke lader sig styre af et sådant Råds ordre – – – alt i alt tror jeg dog nok, en vis koordination kan tilstræbes, og hvad angår punkt 4 har jeg også fået noget udrettet. Punkt 5) er lidt i støbeskeen.«

Fire betydningsfulde forhold kan uddrages af det hastigt sammenflikkede brev. Foss er orienteret om, at »Ringens« nu har udskilt en »indvendig aktiv kerne«, der hersker endnu hos ham tvivl om det tilrådelige i at skabe et måske farligt centralt organ, ønsket om et samarbejde til politisk side fremgår tydeligt, og endelig fremgår det, at tanken om det fælles Råd, som Foss endnu benævner en »urocentral«, er i støbeskeen. Støbeprocessen kom nu få dage senere et betydeligt skridt videre.

20. Foss sigter til »Ringens« studiekredse, som Christmas Møller havde været med til at starte.

De sammensvorne, denne gang udvidet med Aage Schoch, mødtes få dage senere i Frode Jakobsens lejlighed på Birkedalsvej. Frode Jakobsen daterer dette møde til 1. august 1943, Foss til begyndelsen af august, mens Fog afstår fra tidsfastsættelse. Men atter her er der enighed om mødets forløb og resultater. Man besluttede i princippet at søge dannet et fællesorgan for de illegalt engagerede kredse, og man vedtog, at den foreløbige kreds skulle søges udvidet til også at omfatte kommunisterne og Dansk Samling, således forstået at enten skulle begge disse partier inddrages, eller også skulle ingen af dem drages ind i samarbejdet. Fog, der på mødet gjorde det klart, at han ikke »tegnede« kommunisterne, men kun »Frit Danmark«, påtog sig at kontakte kommunisterne, mens Schoch skulle have til opgave at henvende sig til Dansk Samling. Endelig tyder beretningsmaterialet på, at tanken om at inddrage faldskærmsfolkene i arbejdet allerede var fremme på dette møde. Fog er ganske vist den eneste af de tre mødedeltagere, der nævner dette moment, men hans oplysning underbygges på afgørende måde af oplysninger fra chefen for faldskærmsfolkene, Flemming B. Muus, ligesom Fogs videre fremstilling af begivenhedsforløbet udbygger hans korte udsagn. Både Flemming B. Muus og Fog er enige om, at de siden foråret 1943 havde jævnlige møder i Dyrehaven, oftest en gang om ugen, og efter begges fremstilling var Muus i løbet af sommeren blevet indviet i planerne. Den afgørende samtale fandt sted i restaurant »Lille Peter« på Dyrehavsbakken, efter Fogs angivelse i løbet af august, efter Muus's fremstilling lige efter den 29. august. Muus hævder, at han gennem redaktør Stig Jensen²¹ havde været forhåndsorienteret om planerne om at danne et fællesorgan for modstandsgrupperne, og at han oprindeligt havde stillet sig skeptisk til sådanne planer, som han fandt unødvendige og urealisable. I løbet af sommeren var han imidlertid kommet til en positiv holdning over for planen, og da Fog og han drøftede den på et eller andet tidspunkt omkring den 29. august, var hans eventuelle betænkeligheder bortvejret. Om han har været forhåndsorienteret, er en detalje af mindre interesse, det afgørende må være, at det må synes helt usandsynligt, at Fog har drøftet sagen med Muus, uden at tanken om faldskærmsfolkernes deltagelse i det kommende samarbejde har været fremme på mødet på Birkedalsvej. En sådan tanke var da også helt naturlig.

Mødet på Birkedalsvej havde ført til en principbeslutning om en samling af alle større involverede illegale kredse. Fog opregner dem i sin beretning: Kommunisterne, Dansk Samling, »Ringene«, »Frit Danmark«

21. Foss havde et intimt samarbejde med Stig Jensen.

og faldskærmsfolkene. Der var andre illegale kredse, men disse var unægtelig de største, og med en samling af dem var en samling af hele den illegale verden rykket et enormt skridt videre. Frode Jakobsen er på denne baggrund tilbøjelig til at betragte mødet på Birkedalsvej som Frihedsrådets stiftelsesmøde. Dette turde være et definitionsspørgsmål. Kommunisterne, Dansk Samling og faldskærmsfolkene var endnu ikke spurgt, Rådet havde endnu hverken navn eller programerklæring, og det trådte først offentligt frem adskilligt senere. Under de store augusturoligheder lod det ikke høre fra sig, hvad det givet ville have gjort, om det da havde været en etableret institution. Sikkert er det på den anden side, at man efter mødet på Birkedalsvej var kommet ud over bekymringernes stade og var indstillet på at skabe det fællesorgan for modstandsarbejdet, som ikke mindst Frode Jakobsen havde ivret for.

Imidlertid kom initiativkredsen ikke til at ride samme dag, som den sadlede. Fog rettede henvendelse til Houmann og, som vi har set, også til Muus, men endnu den 29. august var man ikke kommet videre med den konkrete udformning af planerne. Denne dag var Fog taget ind til redaktøren af »Frit Danmark«, Kate Flerons, lejlighed på Gråbrødre plads. Her mødte han i løbet af dagen Schoch og Houmann og enedes med dem om, at man nu, hvor regeringen var trådt tilbage, og situationen var radikalt ændret, måtte se at få planerne ført ud i livet. Både han og Foss nævner, at dagene efter den 29. august var så præget af travlhed og forvirring i forbindelse med omlægning af kommunikationer og dækadresser m. m., at der kom til at gå nogen tid, inden man kunne få sammenkaldt til et endeligt konstituerende møde. Det synes også, som om henvendelsen til Dansk Samling først fandt sted efter den 29. august, og den blev ikke rettet direkte til partiets leder, Arne Sørensen, men derimod til Jørgen Staffeldt, der arbejdede i Dansk Samlings administration som Arne Sørensenes højre hånd. Arne Sørensen er i sin beretning kategorisk på dette punkt: »Arne Sørensen fremhævede derpå, at det eneste han med absolut sikkerhed kunne sige om Dansk Samlings forhold til Frihedsrådets dannelse var det, at det var Jørgen Staffeldt, der i de indledende forhandlinger havde taget del på Dansk Samlings vegne. Arne Sørensen var ikke personligt og direkte blevet kontaktet af initiativtagere til rådstanden, men han var blevet orienteret af Jørgen Staffeldt, der var kommet til ham. Arne Sørensen kunne ikke med sikkerhed sige hvornår, men muligvis efter at han den 29. august var gået under jorden. Staffeldt havde da meddelt, at han havde været indbudt til et møde om sagen, og han kom med et referat, der gik ud på, at man havde be-

sluttet at danne et koordinerende organ for alt modstandsarbejde«. Arne Sørensen fremhæver herefter, at både han og Staffeldt havde været enige om at sige ja til tanken, ligesom de havde været enige om, at professor Arne Noe-Nygaard burde være Dansk Samlings repræsentant, hvorimod hverken Arne Sørensen selv eller Staffeldt burde involveres. Dette handlingsforløb svarer til en beretning, Noe-Nygaard i 1956 har afgivet, idet det dog af både Noe-Nygaards beretning og af de øvrige beretteres fremstilling fremgår, at Staffeldt mødte frem til det konstituerende møde, da Noe-Nygaard var blevet for sent adviseret.

Hermed var – et stykke ind i september – alt lagt til rette for handling. Det blev Foss, der traf de praktiske forberedelser til det møde på Harilds maskinskrivningsbureau på Nørrebrogade 156, der efter de gængse fremstillinger betragtes som stiftelsesmødet. Deltagerne den dag var foruden de oprindelige initiativtagere, Frode Jakobsen, Fog og Foss, Aage Schoch, Børge Houmann og Jørgen Staffeldt. Muus var ikke med, men mødte først frem på Rådets næste møde, hvor nu også Noe-Nygaard mødte frem i stedet for Staffeldt. Foss nævner, at det først var på dette møde, at man traf beslutningen om at inddrage faldskærmsfolkernes chef i arbejdet. Dette er tænkeligt, og i så fald må Fogs tidligere drøftelse med Muus have haft karakter af en sondering i retning af, om han ville indtræde i arbejdet, hvad han afgjort ville. På dette møde fik Rådet også navn, og antagelig blev stiftelsesproklamationen udarbejdet. Navnet synes at være født efter et forslag fra Foss om at døbe det nye organ »Danmarks Friheds Råd«, hvilket af Houmann blev kortet ned til det fyndigere »Danmarks Frihedsråd«. I oktober trådte Rådet offentligt frem.

I sin beretning til Rigsarkivet fra 1955 skriver Frode Jakobsen i en henkastet bemærkning: »Det er dog ejendommeligt, at en så afgørende begivenhed som dannelsen af Frihedsrådet ikke har kunnet tidsfæstes med 100 %'s sikkerhed«. Forklaringen synes jo nok at være den, at der ikke var tale om en pludselig beslutning, men om en langsomt udviklet proces, hvorunder de gode viljer skridt for skridt arbejdede sig frem til det lykkelige resultat. Processens forløb illustrerer tydeligt de vanskeligheder, der meldte sig under arbejdet på at illegalisere en befolkning, der kun tøvende tog skridtet fra passiv til aktiv modstand. Den her skildrede kreds veg ikke tilbage for det nævnte skridt, og blandt de gode viljer i kredsen var Frode Jakobsen i det mindste den mest pågående og den mest tilidsfulde. Den sandhed synes der at være i hans før nævnte påstand i »Salmonsens leksikontidsskrift« om, at Rådet blev til på »Ringens«s initiativ.